

О. О. ЛЯХОВЕЦЬ

ПРОБЛЕМИ ВИМІРЮВАННЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Розглянуто теоретичні та методологічні питання визначення інституційної ефективності економіки. Проаналізовано основні підходи до обчислення інституційної ефективності, а саме: методи трансакційних витрат, рейтингових показників, операційного індикатора, аналізу показників інституційних секторів економіки тощо. Найбільшого поширення в сучасних дослідженнях знаходять індикатори, розроблені авторитетними міжнародними організаціями. Виявлено, що показники носять переважно суб'єктивний характер як за джерелами інформації, так і за експертними поглядами.

Ключові слова: інституційна ефективність, якість інститутів, трансакційні витрати, інституційні індикатори, методичні підходи.

Вступ. Широко визнаним є той факт, що інститути відіграють важливу роль в економічному розвитку. Надійні інститути є передумовою легкого заснування та швидкого розвитку бізнесу, зростання обсягів виробництва, процвітання торгівлі, покращення конкуренції та підвищення ефективності всього ринкового механізму. В цілому, вони забезпечують суттєве зниження трансакційних витрат в економіці.

Сутнісний зміст інститутів проявляється через інституційний механізм, який передбачає реалізацію впливу інститутів на стан економіки через політичні та економічні канали. Якість такого впливу обумовлює інституційну ефективність економіки держави.

Під «інституційною ефективністю» або «ефективністю інституційного механізму» загалом розуміється якість інститутів [12, 22], одним з проявів якої є оптимальність структури правомочностей в даній конкретній ситуації, яка призводить до зниження витрат і рівня трансакційних витрат [3, с. 66]. Відповідно до еволюційної теорії, ефективна еволюція інституційної системи можлива лише тоді, коли соціальні організації, що діють в рамках цієї інституціональної системи, володіють свободою створення нових інституціональних практик всередині організації. Така закономірність являє собою принцип інституційної автономії [5, с. 45].

Інституційна система країни в цілому складається з двох категорій інститутів – економічних та політичних. Економічні являють собою сукупність прав власності та контрактних прав. Політичні інститути визначають структуру держави як політичний процес. Обидва типи інститутів проходять три стадії життєдіяльності – формування, зрілості та руйнування. Як правило, відрізнити одну стадію від іншої дозволяє оцінка динаміки трансакційних витрат. Якщо спостерігається стійка тенденція до зниження трансакційних витрат на деякому часовому інтервалі, то це, як правило, символізує стадію зрілості інституту. Проте у випадку латентно неефективного інституту даний критерій «не спрацьовує», оскільки зростання трансакційних витрат спостерігається і на стадії зрілості. Тож виникає питання, яким чином слід вимірювати ступінь ефективності інститутів, оскільки це впливає на оцінку рівня розвитку країни,

інвестиційні рішення, планування економічних реформ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження інституційної ефективності економіки у вітчизняних наукових колах ще не набуло значного поширення, про що свідчить невелика низка праць українських вчених. В той же час і серед іноземних джерел можна знайти небагато досліджень. Це пояснюється нерозробленістю методології оцінки інституційної ефективності, відсутністю відповідної статистичної бази й ендогенністю самих інститутів в державі.

До кола вітчизняних та зарубіжних учених, які вивчали проблеми інституційної ефективності, відносяться Борнер С., Ванг М., Воробйов В.А., Вотапкова І., Данько М.С., Істомін С.В., Коллінз Б.М., Кристиневиц С.А., Лім І.І., Норт Д., Чан С.К., Чоуза Й.П., Ющак Ж.М. тощо.

Виділення не вирішених частин загальної проблеми. Проблематика оцінки інституційної ефективності ще не набула значного поширення в наукових роботах і найчастіше зводиться до оцінки впливу якості інститутів на економічне зростання або розвиток, також відомі деякі роботи теоретичного аналізу сутності економічної ефективності інститутів [7], в яких піднімається питання взагалі про суперечливість твердження про те, що інститути володіють деякою ефективністю, яку можна виміряти.

На наш погляд, інституційна ефективність сама по собі здатна визначати рівень добробуту економічних агентів, що діють в економіці, обумовлює стартові позиції країни в розробці соціально-економічних стратегій розвитку, а також може стати засобом для довгострокового моніторингу за трансформаційними змінами в економіці.

Мета статті. Метою статті є виявлення основних методологічних напрямів оцінки інституційної ефективності національної економіки та визначення меж їх застосування для аналізу.

Виклад основного матеріалу. Оцінка інституційної ефективності виступає багатоаспектною задачею дослідження рівня соціально-економічного та політичного розвитку національних економік. Ряд учених проводить таку оцінку шляхом аналізу емпіричних даних з метою виявлення ступеня зрілості інституційного середовища, при цьому найчастіше

економічні і політичні інститути поєднуються і представляються як «політична нестабільність» або «гарний уряд» тощо. Інші дослідники [12] застосовують підхід, відповідно до якого політичні інститути визначають процес створення та функціонування нових інститутів, що пов'язано із трансакційними витратами, а економічні інститути є продуктом такого процесу. Ефективні інститути в цьому процесі розвиваються і використовуються завжди не в повній мірі через існування трансакційних витрат.

Серед чинників якості інститутів зазвичай називаються й такі як:

1) сила влади або прихильність держави – чи здатна держава забезпечити сприятливі інституціональні передумови;

2) культурні фактори, що включають релігійні вірування та традиції законотворення. Загалом, держава з ефективними політичними інститутами може розвинути міцне інституційне середовище незважаючи на характер таких культурних передумов (позитивний чи негативний). Більш того, конструктивізм, що міститься в релігії чи законодавчих системах, може мати позитивний вплив на інститути;

3) нерівність у суспільстві може впливати на якість інститутів через економічні або політичні канали, останні при цьому є більш важливими. Суспільства з більшою нерівністю доходів мають значнішу ренто-орієнтовану поведінку, ніж суспільства з меншою нерівністю, оскільки ринкова діяльність в них менш перспективна, ніж пошук ренти. Згідно з теорією медіанного виборця у демократичних суспільствах, де частка бідного населення є найбільшою, перерозподіл коштів має більш широкий масштаб;

4) соціальна відкритість – можливість мігрувати, наявність вільної преси тощо – є запорукою розвитку демократії у суспільстві, яка, у свою чергу, сприяє створенню більш якісних ринкових інститутів.

Вимірювання інституційної ефективності та впливу вказаних вище факторів, які характеризують соціально-економічний потенціал держави та конгруентність інституційного середовища, пов'язане з певними методологічними проблемами. Зокрема, сучасна статистична методологія, стандарти бухгалтерського обліку не дозволяють точно оцінити розмір трансакційних витрат в економіці (як правило, в дослідженнях мають місце лише непрямі розрахунки [8, 23]), не кажучи про їх оцінку для окремо взятого інституту.

Використання методу експертних оцінок та статистичних методик, як зазначають Алонсо Х.А. та Гарсімартін К. [11], також має ряд недоліків. Зокрема, для обчислення окремих індикаторів інституційної якості використовуються суб'єктивні судження менеджерів компаній, державних діячів та науковців, і вибірка не завжди є репрезентативною. Крім того, оціночні судження, як правило, не завжди чітко детерміновані. Наприклад, якість інститутів часто пов'язується із гнучкістю ринку, яка іманентно сполучена з ризиком, таким чином залишається осторонь така потенційна соціальна цінність як неприйняття ризику. Деякі дослідження будуються на припущеннях, що інституційна система в трансформаційній економіці є повністю завершеною [14, с. 7], що не завжди відповідає дійсності.

Часто індикатори інституційної ефективності не диференціюються для цілей оцінки інститутів або оцінки якості політики. В разі створення інтегральних показників метод агрегування його складових не завжди досконалий. Ще одним проблемним питанням виступає відмінність у змісті та якості статистичних даних по різних країнах.

Узагальнені методичні підходи до оцінки інституційної ефективності проаналізовано в табл. 1.

Таблиця 1 - Методичні підходи до вимірювання інституційної ефективності

№ зп	Теоретична база	Сутність підходу	Зміст методики
1.	Теорія трансакційних витрат	Зростання ефективності інституту обумовлене зниженням трансакційних витрат	Зведення та агрегування витрат, що включаються до трансакційних, обчислення їх частки у загальних витратах суб'єктів господарювання або у ВВП
2.	Теорія життєвого циклу інституту з позиції концепції інституційних провалів	Зростання ефективності інституту зумовлює збільшення кількості агентів, що його використовують, на певному часовому відрізку	Індексний метод, розрахунок відносних величин оснащеності людського капіталу та його величини за відсутності інституційного провалу
3.	Теорія статистики, теорія операційного визначення	Обчислення сумарного рейтингу країни за групою статистичних показників. Більший сумарний рейтинг країни свідчить про вищий рівень інституційної ефективності	Методика порівняльної рейтингової оцінки з метою встановлення для кожної окремої країни та порівняння рейтингових значень
4.	Інституційна теорія, теорія статистики	Розрахунок операційного індикатора інституційної системи, що ґрунтується на оцінці частки тіньової економіки в країні. Перевищення індикатором середнього по країнах ОЕСР значення свідчить про високу ефективність інститутів	Індексний метод, що передбачає розрахунок зваженого операційного індикатора інституційної системи
5.	Інституційна теорія, маржиналістські теорії, теорія статистики	Критерієм ефективності інституційного механізму виступає рівень добробуту суб'єктів трансформаційної економіки, який індивіди прагнуть максимізувати	Аналіз показників національних рахунків за інституційними секторами у структурі та динаміці

Джерело: складено автором на основі досліджень [1, 3, 6, 8, 9, 14]

Вимірювання інституційної ефективності за розміром трансакційних витрат постульовано в роботі Д.Норта «Розуміння процесу економічних змін» [4], втім з точки зору емпіричних досліджень такий підхід має ряд недоліків. Зокрема, на сьогодні існують різні погляди щодо складу трансакційних витрат [15, 19, 23, 25], процесів формування трансакційних витрат, специфіка яких враховується при вивченні окремих секторів економіки – грошового/фінансового, трансакційного, неринкового, і навіть в розрізі напрямів економічної науки – екологічної економіки, інституційної економіки, економіки ідентичності [23],

що в свою чергу перешкоджає розробці єдиної методики обчислення таких витрат як на макро-, так і на мікрорівні [2, 9]. Економісти Б. Колінз та Ф. Фабоцці [15, с. 30] додають до цього переліку також і неможливість обрання рівнів та одиниць вимірювання, які б дозволили здійснювати порівняльну оцінку таких складових трансакційних витрат, як витрати на виконання проектів (*executive costs*) та альтернативні витрати (*opportunity costs*).

Узагальнення методів вимірювання трансакційних витрат представлено на рис. 1.

Рис. 1 - Узагальнення методів вимірювання трансакційних витрат

Джерело: складено автором за [19].

Дослідники [19] констатують, що усі з наведених методів недосконалі та не дозволяють здійснити точну оцінку трансакційних витрат в економіці.

Методами збору інформації про трансакційні витрати є опитування підприємств, облік офіційних витрат на проходження певних процедур, агрегування інформації з прайс-листів підприємств трансакційного сектору тощо. Аналіз такої інформації є надто трудозатратним аби підприємства витрачали ресурси на визначення точного розміру витрат на трансакційні цілі в своїй діяльності, проте багато з них спроможні оцінити їх приблизно.

Досліджуючи інституційний вплив на людський капітал, Воробйов В.А. та Кристиневич С.А. [1, с. 46] пропонують замість трансакційних витрат інший критерій для визначення фази розвитку інституту, яким виступає кількість економічних агентів, що використовує даний інститут на певному часовому відрізку. Такий підхід дозволяє діагностувати латентно неефективні формальні інститути на стадії їх формування – про це буде свідчити мінімально низька кількість агентів, що його використовують. У методиці важливу роль відіграє діагностування інституційного провалу, який кількісно являє собою величину невикористання потенціалу інституційної системи для розвитку людського капіталу. Чим вона менша, тим вище інституційна ефективність. Розрахунки за методикою ґрунтуються на таких індикаторах, як

індекс розвитку людського потенціалу (*HDI*), індекс економічної свободи (*IEF*), індекс економіки знань (*KEI*), що публікуються відповідно ООН, Фондом Heritage та Світовим банком. Дана методика порівняно з кількісною оцінкою трансакційних витрат дозволяє розширити прикладну функцію неінституціональної теорії, а саме – надати конкретні обчислення інституційної ефективності економічної системи. Втім, вона орієнтована лише на оцінку інституційної ефективності розвитку людського капіталу, не зосереджуючись на інших ключових сферах економіки – реальному секторі, фінансових ринках тощо та їх інституційному забезпеченні.

Одним з популярних підходів до оцінювання інституційної ефективності в останнє десятиліття стає використання розроблених міжнародними організаціями індикаторів стану інституційного забезпечення, які є порівняними для різних країн світу та дозволяють створювати великі масиви статистичних даних з метою підвищення об'єктивності результатів досліджень. Як правило, вони ґрунтуються на абсолютних та відносних іменованих величинах, отриманих внаслідок статистичного спостереження (опитування, аналіз національної статистики тощо), подальше агрегування яких дає можливість визначити рейтинг країни серед країн світу або регіону (див. табл. 2).

Таблиця 2 – Перелік деяких індикаторів рівня інституційного забезпечення економіки

Назва індикатора/групи індикаторів	Спосіб вимірювання
The World Bank	
1. Ведення бізнесу (реєстрація підприємства; отримання дозволів на будівництво; підключення до системи енергозабезпечення; реєстрація власності; отримання кредиту; захист меншоритарних акціонерів; оподаткування; міжнародна торгівля; забезпечення виконання контрактів; вирішення проблеми неплатоспроможності)	Опитування експертів з питань процедур, часу, витрат та інших параметрів індикатора, аналіз законодавства. З метою уніфікації структури індикаторів на об'єкти дослідження накладаються певні обмеження. Наприклад, для аналізу легкості реєстрації підприємств до уваги беруться, як правило, товариства з обмеженою відповідальністю.
2. Світові показники урядування (голосування та звітність; політична стабільність та відсутність насильства / тероризму; ефективність уряду; якість регуляторної політики; верховенство права)	Ґрунтується на даних, отриманих на основі власних досліджень та від інших міжнародних урядових та неурядових організацій (наприклад, ЄБРР, Freedom House, Всесвітній Економічний Форум тощо). Методологія вимірювання передбачає 3 етапи: 1) узагальнення даних по 6 основних індикаторах; 2) початкове оцінювання даних по шкалі 0-1; 3) використання моделі з неспостережуваними компонентами (UCM) для побудови середнього зваженого індивідуальних індикаторів
Freedom House	
3. Розвиток демократії (виборчий процес; громадянське суспільство; незалежність медіа; національне демократичне урядування; місцеве демократичне урядування; незалежність судової системи; корупція)	Джерелами інформації для рейтингів є дані урядових звітів, інформація від недержавних організацій, міжнародних та інших організацій, місцевих газет та журналів, офіційна статистика. Рейтингові показники формуються на основі консенсусу Freedom House, її наукових консультантів та авторів звіту. Оцінка рівня розвитку демократії являє собою середнє з рейтингів по 7 індикаторах. Попередня оцінка за шкалою 1-7 балів по кожній країні здійснюється авторами звітів з відповідних країн, надалі оцінка переглядається експертами і в разі необхідності коригується. В результаті Академічна консультативна рада Freedom House обговорює та оцінює усі рейтинги. Автори звітів мають можливість оскаржити рішення ради, якщо оцінка відрізняється від оригіналу більше, ніж на 0.5 пунктів.
4. Індекс свободи (політичні права; громадянські свободи)	Джерелами інформації є наукові дослідження, газетні статті, звіти неурядових організацій та особисті професійні контакти аналітиків, що готують проєкт звіту та здійснюють попередню оцінку індексу свободи. Оцінювання складових індексу свободи – політичних прав та громадянських свобод здійснюється на основі відповідно 10 та 15 індикаторів за шкалою 0-4 бали. Фінальні результати оцінювання є результатом консенсусу аналітиків, консультантів та співробітників організації. Одним з головних принципів є забезпечення порівнянності оцінки поточного року з попередніми роками.
Transparency International	
5. Індекс сприйняття корупції	Дані походять від різних джерел інформації, що відповідають ряду критеріїв, зокрема, кількісно вимірювати сприйняття корупції в органах державної влади, засновуватися на надійній та достовірній методології, що оцінює та ранжує різні країни за єдиною шкалою, складатися надійними організаціями тощо. Отримані кількісні показники підлягають стандартизації за допомогою обчислення нормованих відхилень та їх усереднення. В результаті отримані дані оцінюються за шкалою 0-100 балів. З метою забезпечення вірогідності даних обчислюються середня квадратична похибка та довірчий інтервал.
European Bank for Reconstruction and Development	
6. Загальні індикатори перехідного періоду (приватизація великих підприємств, приватизація малих підприємств, реструктуризація урядування та підприємств,	Оцінка індикаторів здійснюється у балах і відображає виключно точку зору фахівців ЄБРР. Оцінка здійснюється за шкалою 1-4+, де 1 – централізована планова економіка, 4+ - стандарт індустріально

лібералізація цін, торгівельна та валютна система, політика регулювання конкуренції, банківська реформа та лібералізація відсоткових ставок, ринок цінних паперів та небанківські фінансові установи)	розвинутої ринкової економіки. Застосовується метод експертних оцінок.
7. Ділове середовище та обстеження розвитку підприємств (політична нестабільність, корупція, неформальний сектор, доступ до фінансів, адміністрування податків, ринок землі, енергопостачання, транспорт, навички робочої сили, злочинність, суди, трудове законодавство, митниця і торгівля, телекомунікації, ліцензування підприємств)	Джерелом інформації слугує обстеження підприємств приватного сектору шляхом опитування власників та топ-менеджерів підприємств. Вибірка здійснюється випадковим способом. Оцінки здійснюються для гіпотетичної «середньої фірми» по кожному індикатору за шкалою 0-5 балів. Більш високий бал свідчить про слабкість відповідного індикатора ділового середовища.
The Heritage Foundation	
8. Індекс економічної свободи (верховенство права, обмеження державної влади, ефективність регулювання, відкриті ринки)	Джерелами інформації виступають результати досліджень інших міжнародних організацій, звіти урядових установ. Кожен індикатор вимірюється за шкалою 0-100 балів. Загальна оцінка здійснюється шляхом усереднення усіх показників з рівними вагами.
The PRS Group	
9. Керівництво з міжнародного ризику країни	Джерелами інформації виступає офіційна статистика по розвитку країн, оціночні судження експертів тощо. Рейтингова оцінка ґрунтується на 22 двох індикаторах, об'єднаних у три групи: політичний, фінансовий та економічний ризик. Кожна група ризиків оцінюється відповідно у 100 балів та по 50 балів максимально методом експертних оцінок. Композитний індекс коливається від 0 до 100 балів і обчислюється шляхом усереднення групових показників. Методологія обчислення індексу побудована таким чином, щоб користувач сам міг модифікувати його для конкретних цілей.

Джерела: Doing Business, The World Bank (<http://www.doingbusiness.org>); Worldwide Governance Indicators, The World Bank (<http://www.govindicators.org>); Freedom House (freedomhouse.org); Transparency International (www.transparency.org); European Bank for Reconstruction and Development (www.ebrd.com); BEEPS, European Bank for Reconstruction and Development (ebrd-beeps.com); The Heritage Foundation (www.heritage.org), The PRS Group (www.prsgroup.com)

Зазначені в табл. 2 показники інституційної ефективності є альтернативними або взаємодоповнюючими, що дозволяє підвищити об'єктивність відображення ними реального стану якості інститутів зважаючи на те, що первинним їх джерелом найчастіше є судження респондентів та експертів, за що вони піддаються критиці з боку дослідників [14]. Однак, більшість індексів, особливо тих, що оцінюють політичні складові інституційного механізму, вимірюється по бальній шкалі від 0 до 10, що не дозволяє в повній мірі відображати особливості прояву тих чи інших інститутів в різних країнах, серед яких варто назвати підзвітність та відповідальність влади, рівність, громадянські права тощо, і які можуть значно впливати на сукупну інституційну ефективність. Не враховуються також і факти дискримінації за гендерною, расовою або територіальною ознакою у виборчому процесі (прикладом є індекс Polity IV – тип політичного режиму в країні), ігнорування рівня децентралізації влади. Іншою проблемою є те, що для характеристики одного й того ж типу інститутів може бути використано декілька індикаторів. В такому випадку при емпіричній перевірці впливу інститутів на економічне зростання за допомогою економетричних кількості регресорів може бути більшою за кількість спостережень, часто наявна мультиколінеарність.

Спроби створити синтетичні індикатори якості інститутів реалізовані також в ряді окремих економічних досліджень. Борнер С. [12] для оцінювання якості економічних інститутів країн світу з 1982 по 1998 рр. застосовує середньозважене головних компонент з таких показників, як обороти на чорному ринку, темп девальвації валюти, гроші на здійснення контрактів, міжнародний показник ризику країни та показник ризику дефолту країни. Синтетичні індикатори якості інститутів надалі застосовуються в наукових дослідженнях [12, 22] з метою моделювання економічного розвитку та зростання. Способи дослідити інституційну ефективність, проявом якої може бути вплив інститутів на економічний розвиток країн, демонструють різноманітність критеріїв, які беруться за основу при визначенні спільних рис інституційних систем різних країн. Зокрема, в дослідженні [17, с. 6] проаналізовано ряд робіт, інструментами для аналізу в яких виступали соціально-історичні та географічні чинники. Наприклад, Мауро П. [20] використовував етнолінгвістичну класифікацію як інструмент аналізу корупції та бюрократичної ефективності. Асемоглу Д. [10] використав для оцінки розвитку інститутів показники смертності європейських поселенців. І ці обидва підходи стали основоположними при проведенні багатьох інших досліджень.

Створення «операційного індикатора» інституційної ефективності на основі ідеї російського економіста В.Л. Тамбовцева було здійснено Чоузою Х. та ін. [14]. Він враховує частку тіньової економіки та бартерного обміну у ВВП у країні і є альтернативою індикаторів Світового банку та ЄБРР. Пропонований операційний індикатор може приймати значення в діапазоні від 0 до 1, де 1 означає, що інститут є ефективним. «Операційний індикатор» обчислюється за припущення, що інституційна структура країни-лідера є завершеною, що дозволяє оцінювати даний показник для таких країн на рівні 1 балу і забезпечує порівнянність показника в інших країнах. В той же час індикатори в деяких трансформаційних країнах можуть навіть перевищувати значення 1, оскільки за базу порівняння береться середнє значення індикатора по країнах ОЕСР. Такі результати були отримані, наприклад, для Польщі та Литви у 2000 році. Даний підхід до оцінювання інституційної ефективності є дещо умовним, оскільки не враховує множини інституційних аспектів, що слабо або непрямо пов'язані із тіньовою економікою та бартерним обміном, у зв'язку з чим при моделюванні автори звертаються до індикаторів демократії та верховенства права, що обчислюються Світовим банком та ЄБРР.

У деяких роботах [13, 20] з метою охоплення ряду інститутів при оцінці ефективності інституційного механізму створюються агреговані (інтегральні) показники, які представляють собою просте або зважене середнє арифметичне із індикаторів, розроблених в звітах міжнародних організацій.

Теоретичною основою визначення ефективності інституційного механізму в роботі С.В. Істоміна [3] є маржиналістська теорія, відповідно до якої суб'єкти економіки максимізують рівень свого добробуту. Оцінка ефективності інститутів здійснюється ним в розрізі інституційних секторів на підставі таких кількісних показників:

- 1) темпи зростання сальдо первинних доходів інституційних секторів;
- 2) дохід від розміщення фінансових активів і нефінансових невикористаних матеріальних активів інституційними секторами;
- 3) частка інституційних секторів у формуванні валового національного доходу;
- 4) коефіцієнти демографії інституційних сегментів;
- 5) темпи зростання соціальних трансфертів.

За методикою С.В. Істоміна, оцінюється переважно тенденція зміни інституційної ефективності за допомогою аналізу динаміки кількісних показників. Так, зростання сальдо первинних доходів інституційних секторів та доходу від розміщення фінансових активів і нефінансових невикористаних матеріальних активів є свідченням покращення взаємодії між інституційними секторами, а також посилення процесу формування та розвитку інститутів, що сприяють ефективному розміщенню власності суб'єктів інституційних секторів. Зміна частки інституційних секторів у формуванні валового національного доходу демонструє ефективність

взаємодії в тому чи іншому секторі економіки, визначає, який сектор на період часу знаходиться у сприятливих для розвитку умовах. Коефіцієнти демографії (народжуваності та ліквідації організацій) відображають динаміку створення нових суб'єктів в інституційних сегментах, яка обумовлена санаційною функцією інституційного механізму. Темпи зростання соціальних трансфертів свідчать про дотримання принципу соціальної справедливості з боку інституційних секторів державного управління, корпорацій та некомерційних організацій. Порушення цього принципу призводить до зниження зацікавленості суб'єктів домашнього господарства до взаємодії з іншими суб'єктами інституційних секторів, а відтак – до зниження ефективності економіки.

Вказаний підхід поки що не знайшов поширення в інших дослідженнях, які б спиралися на інституційну ефективність як фактор соціально-економічного розвитку. Він має обмежене застосування при міжкраїнних порівняннях, оскільки існують особливості статистичної методології обчислення показників розвитку інституційних секторів економіки.

Висновки. Визначення інституційної ефективності економіки за єдиною методологією ускладнюється тим, що принципово неможливо кількісно виміряти параметри діяльності економічних та політичних інститутів, крім того вони є ендогенними. Це породжує різноманітність методичних підходів та результатів економічних досліджень. Вибір підходу обмежується характером статистичних даних, що є доступними в державних статистичних службах, суб'єктивністю суджень і навіть можливою упередженістю респондентів, відповіді яких є основою для обчислення індикаторів інституційної ефективності, а також парадигми, закладеної в розуміння сутності й складу інститутів. А найпоширеніший критерій ефективності, який закладений в той чи інший метод, передбачає звичайний порівняльний аналіз динаміки індикаторів та визначення деяких їх екстремальних величин на певному часовому відрізку. В цьому випадку можна говорити лише про збільшення або зменшення ефективності інституційного механізму.

Таким чином, зазначені методичні підходи до вимірювання інституційної ефективності найдоцільніше використовувати у комплексі, особливо коли мова йде про дослідження впливу якості інститутів на економічний розвиток, це зумовить меншу суперечливість результатів досліджень.

Список літератури: 1. Воробьев В.А. Институциональная эффективность развития человеческого капитала: измерение и направление повышения / В.А. Воробьев, С.А. Кристиневич // Белорусский экономический журнал. – 2012. – №1. – С. 44-51. 2. Данько М.С. Методологичні особливості оцінки рівня трансакційних витрат у науково-інноваційній сфері / М.С. Данько // Економіка і прогнозування: Науково-аналітичний журнал. – 2004. – №1. – С. 86-97. 3. Истомин С.В. Анализ эффективности институционального механизма России / С.В. Истомин // Вестник Челябинского государственного университета. – 2011. – №31(246). Экономика. Вып. 33. – С. 65-70. 4. Норт Д. Понимание процесса экономических изменений [Текст] / Дуглас Норт. Пер. с англ. К. Мартынова, Н. Эдельмана. – М.: Изд. дом Гос. ун-та – Высшей школы экономики,

2010. – 256 с. – (Экономическая теория). 5. Сергеев В.М. Демократия как переговорный процесс / В.М. Сергеев // Моск. обществ. науч. фонд. – М.: Издат. центр науч. и учеб. программ, 1999. – 147 с. 6. Сухарев О.С. Проблемы эффективности в экономике (классическая и системная трактовка) / О.С. Сухарев // Журнал экономической теории. – 2009. - №2. – С. 104-116. 7. Ширяев И.М. Типологизация подходов к определению эффективности экономических институтов / И.М. Ширяев // Journal of Institutional Studies (Журнал институциональных исследований). – 2014. – Том 6, №2. – С. 91-109. 8. Юшак Ж.М. Бухгалтерський облік і контроль трансакційних витрат: теорія і методика: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» (за видами економічної діяльності) / Ж.М. Юшак. – Житомир, 2010. – 23 с. 9. Юшак Ж.М. Складові та оцінка трансакційних витрат / Ж.М. Юшак // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2010. - №2 (17). – С. 400-405. 10. Acemoglu D. The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation / Acemoglu D., Johnson S., Robinson J. // American Economic Review. – 2001. – Vol. 91(5). – P. 1369-1401. 11. Alonso J.A. The Determinants of Institutional Quality. More on the Debate / Jose Antonio Alonso, Carlos Garcimartin // Journal of International Development. – 2013. – Vol. 25 (2). – P. 206-226. 12. Borner S. Institutional Efficiency and Its Determinants. (The role of political factors in economic growth) / S. Borner, F. Bodmer, M. Kobler. – Paris, OECD Publications, 2004. – 100 p. 13. Chan S. K. Trade and Institutional Efficiency [Електронний ресурс] / Kenneth S. Chan, 2001. – Режим доступу: www.cb.cityu.edu.hk. 14. Chousa J.P. Assessing Institutional Efficiency, Growth and Integration [Електронний ресурс] / J.P. Chousa, H.A. Khan, D. Melikyan, A. Tamazian // CIRJE Discussion Papers. 2004. – 27 p. – Режим доступу: <http://www.e.u-tokyo.ac.jp/cirje/research/03research02dp.html>. 15. Collins В.М. A Methodology for Measuring Transaction Costs / Bruce M. Collins, Frank J. Fabozzi // Financial Analysts Journal. – 1991. – Mar/Apr; № 47, Vol. 2. – P. 27-36. 16. Doing Business: Measuring Business Regulations [Електронний ресурс] / World Bank Group. – Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/>. 17. Fang Y. Do institutions matter? Estimating the effect of institutions on economic performance in China [Електронний ресурс] / Y. Fang, Y. Zhao // BOFIT Discussion Papers. – 2009. – №9. – 36 p. – Режим доступу: <http://www.bofi.fi/bofit>. 18. Lim J.J. Institutional and Structural Determinants of Investment Worldwide [Електронний ресурс] / The World Bank Development Economics Prospect Group, Policy Research Working Paper 6591, September 2013. – 32 p. – Режим доступу: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/16042/WPS6591.pdf?sequence=1>. 19. Lv Zhengchao. Literatures Review on Transaction Costs Measurement Advances / Zhengchao Lv, Qin Liu, Pan Wang // Asian Social Science. – 2012. – Vol. 8, No. 12. – P. 127-132. 20. Mauro P. Corruption and Growth / P. Mauro // Quarterly Journal of Economics. – 1995. – August. – P. 681-712. 21. The PRS Group. International Country Risk Guide [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.prsgroup.com/about-us/our-two-methodologies/icrg>. 22. Votapkova J. Institutional efficiency of selected EU & OECD countries using DEA-like approach / J. Votapkova, M. Zak // Prague economic papers. – 2013. - №2. – P. 206-223. 23. Wang N. Measuring Transaction Costs: An Incomplete Survey [Електронний ресурс] / Ning Wang // Ronald Coase Institute, Working paper 2, 2003. – Режим доступу: <https://www.coase.org/workingpapers/wp-2.pdf>. 24. Worldwide Governance Indicators [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#reports>. 25. Zylbersztajn D. Costs, Transactions and Transaction Costs (Are There Simple Answers for Complex Questions?) [Електронний ресурс] / Decio Zylbersztajn // Serie de working papers, Universidade de Sao Paulo, Working Paper №03/006, 2003. – 8 p. – Режим доступу: <http://www.ead.fea.usp.br/wpapers/2003/03-006.pdf>

Belorusskiy ekonomicheskiy zhurnal. No.1 (2012): 44-51. Print. 2. Danko, M.S. "Metodologichni osoblyvosti otsinky rivnja transktsiynnyh vytrat u naukovu-innovatsiynny sferi." *Ekonomika i prognozuvannya: Naukovo-analitychny zhurnal*. No.1 (2004): 86-97. Print. 3. Istomin, S.V. "Analiz effektivnosti institutsionalnogo mehanizma Rossii." *Vestnik Cheljbinskogo gosudarstvennogo universiteta*. No.31(246). *Ekonomika*. Vyp. 33 (2011): 65-70. Print. 4. North, D. *Ponimanie protsessa ekonomicheskoy izmeneniy*. Moscow: Izd. dom Gos. un-ta – Vyshey shkoly ekonomiky. 2010. Print. 5. Sergeev, V.M. *Demokratija kak peregovorny protsess*. Moscow: Izdat. tsentr nauch. i ucheb. program. 1999. Print. 6. Suharev, O.S. "Problemy effektivnosti v ekonomike (klassicheskaya i sistemnaya traktovka)." *Zhurnal ekonomicheskoy teorii*. No.2 (2009): 104-116. Print. 7. Shirjaev, I.M. "Tipologizatsiya podhodov k opredeleniu effektivnosti ekonomicheskikh institutov." *Journal of Institutional Studies (Zhurnal institutsionalnykh issledovaniy)*. Vol.6, No.2 (2014): C. 91-109. Print. 8. Uschak, Zh. M. *Buhgalterskiy oblik i kontrol transktsiynnyh vytrat: teoriya i metodyka*. Avtoref. dys. na zdobuttja nauk. stupenja kand. ekon. nauk. Zhytomyr, 2010. Print. 9. Uschak, Zh. M. "Skldovi ta otsinka transktsiynnyh vytrat." *Problemy teorii ta metodologii buhgalterskogo obliku, kontroly i analizu*. No.2 (17) (2010): 400-405. Print. 10. Acemoglu, D., Johnson, S., Robinson, J. "The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation." *American Economic Review*. Vol. 91(5) (2001): 1369-1401. Print. 11. Alonso, J. A. and Garcimartin, C. "The Determinants of Institutional Quality. More on the Debate." *Journal of International Development*. Vol. 25 (2) (2013): 206-226. Print. 12. Borner, S., Bodmer, F., Kobler, M. *Institutional Efficiency and Its Determinants. (The role of political factors in economic growth)*. Paris, OECD Publications. 2004. Print. 13. Chan, S. K. Trade and Institutional Efficiency. 2001. Web. 17 July 2015 <<http://www.cb.cityu.edu.hk>>. 14. Chousa, J.P., Khan, H.A., Melikyan, D., and Tamazian, A. Assessing Institutional Efficiency, Growth and Integration. *CIRJE Discussion Papers*. 2004. Web. 10 June 2015 <<http://www.e.u-tokyo.ac.jp/cirje/research/03research02dp.html>>. 15. Collins, B. M. and Fabozzi, F. J. "A Methodology for Measuring Transaction Costs." *Financial Analysts Journal*. Mar/Apr; No. 47, Vol. 2 (1991): 27-36. Print. 16. World Bank Group. "Doing Business: Measuring Business Regulations." *World Bank Group*. World Bank, 2015. Web. 25 June 2015 <<http://www.doingbusiness.org/>>. 17. Fang, Y. and Zhao, Y. Do institutions matter? Estimating the effect of institutions on economic performance in China. *BOFIT Discussion Papers*. No.9, 2009. Web. 20 July 2015 <<http://www.bofi.fi/bofit>>. 18. Lim, J.J. Institutional and Structural Determinants of Investment Worldwide. *The World Bank Development Economics Prospect Group, Policy Research Working Paper 6591*. September 2013. Web. 12 June 2015 <<https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/16042/WPS6591.pdf?sequence=1>>. 19. Lv, Z., Liu, Q. and Wang, P.. "Literatures Review on Transaction Costs Measurement Advances." *Asian Social Science*. Vol. 8, No. 12 (2012): 127-132. Print. 20. Mauro, P. "Corruption and Growth." *Quarterly Journal of Economics*. August (1995): 681-712. Print. 21. The PRS Group. "International Country Risk Guide". *The PRS Group*. 2015. Web. 22 July 2015 <<http://www.prsgroup.com/about-us/our-two-methodologies/icrg>>. 22. Votapkova, J. and Zak, M. "Institutional efficiency of selected EU & OECD countries using DEA-like approach." *Prague economic papers*. No.2 (2013): 206-223. Print. 23. Wang, N. Measuring Transaction Costs: An Incomplete Survey. *Ronald Coase Institute*. WP No.2, 2003. Web. 22 June 2015 <<https://www.coase.org/workingpapers/wp-2.pdf>>. 24. World Bank Group. "Worldwide Governance Indicators." *World Bank Group*. World Bank, 2015. Web. 25 June 2015 <<http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#reports>>. 25. Zylbersztajn, D. Costs, Transactions and Transaction Costs (Are There Simple Answers for Complex Questions?). *Serie de working papers*. Universidade de Sao Paulo, WP No.03/006, 2003. Web. 12v June 2015 <<http://www.ead.fea.usp.br/wpapers/2003/03-006.pdf>>.

Bibliography (transliterated): 1. Vorobyov, V.A., and Kristinevich, S.A. "Institutsionalnaja effektivnost razvitiya chelovecheskogo kapitala: izmerenie i napravlenija povyshenija."

Надійшла (received) 21.05.2015

Ляховець Олена Олександрівна – кандидат економічних наук, доцент, Чорноморський державний університет імені Петра Могили, доцент кафедри економічної теорії та міжнародної економіки, м. Миколаїв; тел.: (050) 394-84-24; e-mail: o.liakhovetz@gmail.com.

Liakhovets Olena Oleksandrivna – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Petro Mohyla Black Sea State University, associate professor of the economic theory and international economics department, Mykolayiv; tel.: (050) 394-84-24; e-mail: o.liakhovetz@gmail.com.